

Kvarnby by på 1700 – talet

”Kvarnbys lycka är dess jord”

Jag är släktforskare sedan cirka 5 år tillbaka. Jag har kartlagt den egna och makens släkt, men är intresserad också av att hitta historierna bakom namnen. Att ägna sig åt lokalhistoria och kulturhistoria är en del av tjusningen med släktforskning och det som väcker liv i levnadsödena bakom namnen i kyrkoböckerna. Mina egna rötter är alltigenom skånska ner till 1500 – talet.

Jag har i mina efterforskningar om släkten hittat en anfader som föddes i Kvarnby 1749. Han heter Oluf Eskilsson och han föddes 11 mars 1749 på Kvarnby nr 3. Hans föräldrar heter Eskil Olsson med hustru Christina Hermansdotter.

Eskil och Christina nämns första gången i kyrkoböckerna på gården Qvarnby 3 1742 . Eskil är beräknad född 1708 och Christina 1710.

Paret fick minst sju barn varav två var döttrar som båda dog 1748. Barnen föddes med följande ordning: Maria 1744, ett barn 1747, Ola (Oluf) 1749, ett barn 1751, ett barn 1752 och slutligen Anders 1755 som vi i kyrkoboken för aktuellt år kan läsa följande om:

”1755 d.22 Juli blef Eskil Ohlssons och hans hustru Christina Hermands dotters drängebarn född och d.25 ejusdem Christnad. Buren till dopet af Brita Anders Anders och kallades Anders.”

Eskil Olsson var **åbo** och **rusthållare** på Kvarnby nr 3.

Åborätt var en ärftlig besittningsrätt för kronolandbor, dvs landbor på kronojord. Denna rättighet infördes i slutet av 1700-talet och innebar att landborna och deras arvingar fick sitta kvar på gårdarna, så länge de fullgjorde sina skyldigheter. Denna besittningsrätt gav även upphov till uttrycket åbo. Med åbo menades helt enkelt en person som brukade annans jord med en ärftlig besittningsrätt. Det finns även en mer vidsträckt betydelse av åbo, nämligen en jordägare som själv bebodde och brukade sin jordegendom.

Rusthållare kallades den innehavare av ett hemman (rusthåll) vilken åtagit sig att sätta upp och underhålla ryttare med häst och utrustning. Som kompensation befriades han från de så kallade grundskatterna.

1772 vigdes Eskils och Christinas dotter Maria med rusthållaren Jöns Andersson från Bunkeflo. Dotter och svärson bodde kvar på gården och fick egna barn. Svärsonen tog över gården vilket bör innebära att Eskil och Christina sattes på undantag. Maria och Jöns fick 1773 en son som döptes till Anders. 1775 fick de tvillingar. Barnen döptes till Jöns och Ola, men pojkarna kom inte att leva länge: Jöns dog en månad gammal och Ola en månad senare. Paret fick sedan ytterligare fyra barn.

Eskil dog på gården av ålderdomsbräcklighet den 24 november 1780, 72 år gammal. Åtta år senare dog hustrun Christina av samma åkomma vid en ålder av 78 år den 8 augusti 1788.

Deras dotter Maria Eskildotter dog relativt ung, 47 år gammal, 1791 i juni, av coligue (smärtor i buken) och hastig feber. Efter henne finns en bouppteckning. Hon efterlämnade maken Jöns Andersson och barnen Anders 18 år, Ola 15 år, Karna 10 år, Ellna 7 år och Kirsti 2 år. Bouppteckningen visar ett värde för inventarierna på 496 riksdaler. På gården fanns 11 hästar, 6 kor, 14 får, 19 svin och 6 gäss. Rusthållarställets besittningsrättigheter under Månstorps kompani värderades till 166 riksdaler.

Hur såg det då ut i Kvarnby när Eskil och Christina levde i mitten och slutet av 1700 talet?

Kvarnby var en av tre byar som tillhörde Husie församling. De andra två byarna var Husie by och Östra Skrävlinge by. Kvarnby är en gammal by. Den omnämns redan 1346 som Quernby.

I födelse/dödsboken för åren 1688 – 1766 i Husie församling finns det förutom en prästgård 13 gårdar i Kvarnby.

Skånska hus på den tiden var så kallade skånelängor som är hus byggda i fack med lerklinade väggar. I sin äldre form stacks stolparna direkt ner i jorden utan underlag.

Vemmenhögsskildraren Nicolovius belyser skillnader i förhållandena före och efter enskiftet.

Nicolovius beskrev det som så att, om man i början av 1800-talet, eller i slutet av 1700, steg upp på en kulle och tittade ut över slätten i Skåne så såg man gråa byar, med ett eller annat träd i de små kålhagarna. Byarna låg ca ¼ mil ifrån varandra. Husen låg tätt samlade längs bygatan. Mellan byarna fanns flacka fält, där aldrig något träd skymde utsikten utom enstaka pilar.

I mitten av 1800-talet hade landskapsbilden ändrat sig betydligt genom enskiftet. De utflyttade husen var i bättre skick och man hade börjat använda tegel vid husbyggena. Husen låg utsprida på de grönskande fälten och runt de utspridda gårdarna fanns trädgårdar.

Kartan nedan, som nås via länken, visar hur byn såg ut 1701 med de 13 gårdarna samlade i mitten. Man kan på kartan också se de för tiden så typiska många småtegarna. Wångarna var delade i Södra, Norre och Östre Wång. Gårdarna hade sina ägor uppdelade på mellan 65 – 130 småtegar. I mitten låg husen tätt samlade runt bygatan. Husen låg så nära varandra att man "kunde gå längs ryggåsarna från en länga till en annan".

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=11&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c38352d333a31

Byn bestod av 13 hemman och trenne brunnar. Nr 2 och 6 var kronoskattehemman under Major Caspar von Böhmen och Nr 4,5, 8,9,11 och 12 för vilka räntor presteras till överste Ridderhielms regemente. Nr 3 var ograverat cronehemman. Allt enligt dåtida noteringar i kartbeskrivningen

.

Förstorad bild med gårdarna som ligger samlade längs bygatan. I bilagan kan man också utläsa ägarna till gårdarna. Här ser man också några av tegarna

Ägarna/ åbona till gårdarna i Kvarnby 1701 var:

- Nr. 1 Olof Månsson
- Nr 2. Håkan Torstensson
- Nr 3 Per Pärsson
- Nr 4 Sven Pärsson
- Nr 5 Sven Pärsson
- Nr 6 Jöns Jönsson
- Nr 7 Arfwedh Jönsson, kläckare
- Nr 8 Lafwe Nilsson
- Nr 9 Lafwe Nilsson
- Nr 10 Pål Jönsson
- Nr 11 Per Ericsson
- Nr 12 Håkan Torstensson
- Nr 13 Prästgården. Clas Eggerts, pastor

Kvarnby by gränsar till: Ö Skrävlinge by, S Sallerups socken o by, Fårabäcks by i S Sallerup, Oxie socken och by samt till Husie by.

Storskifte förrättades i Qvarnby by 1772 och 1773 av Gustaf Regnell. Den 26 juni 1772 inställde sig lantmätare Per Jönsson Dukers och Gustaf Regnell för att förrätta laga skifte i byn. Då inställde sig också ägarna/ brukarna på aktuella gårdar vilka framgår av protokollet som tillhör skiftet.:

"Högvälborne herr Baron och överceremonimästare Stiernblad" ägare till frälsehemmanden no 7 och 12 ½ företräddes av sin inspektör. Denne Stiernblad bör vara samme Stiernblad på Torup som blev utsatt vid bondeupproret i Skåne 1811.

Nr 1 ½ mantal rusthållaren, åboen Anders Andersson

Nr 2 2/3 mantal, dito Jan Nilsson och Nils Trulsson

Nr 3 ½ dito Jöns Andersson, Marias man enligt släktbeskrivningen

Nr 4 ½ dito Per Jeppesson

Nr 5 ½ dito Olof Jönsson

Nr 6 5/8 dito Nils Persson

Nr 8 ½ dito Nils Perssons enka

Nr 9 ½ klockaren Kjellander

Nr 10 ½ dito Jeppe Jeppessons enka

Nr 11 2/3 dito Per Hansson

Nr 13 Prästgården företräddes av vice pastorn välöfvärdige och höglärde herr magistrern Knut Johan Billberg.

Kvarnby efter skiftet 1773

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&mapTypeSelected=false&mapType=&archive=LMS&nbOfImages=3&sd_base=ms2&sd_ktun=4c4d535f4c38352d333a32

Kartan visar att man något samlat tegarna, men att varje gård fortfarande hade många tegar spridda.

Vidare i protokollet framgår att Husägarna hade vid mötet 1772 inget att erinra mot beslutet att förrätta skifte men ville avvakta ett år. De hade överklagat till landshövdingen och väntade beslut därifrån. Beslutet kom och visade att Östra vången skulle delas under 1772 och resten blev skiftat året därpå 5 april 1773.

Storskiftet var i Sverige ett av regeringen understött ägoskifte av mark inom landsbygdens byar, och den första större jordreformen i riket, där tegar slogs samman så att varje bonde fick ett fåtal sammanhängande åkrar. Syftet var att öka jordbrukets avkastning.

Genomförandet av reformen gick långsamt, och för att skynda på beslöts om enskifte 1807 och laga skifte 1827. Innan dess hade tegskifte gällt, vilket innebar att varje gård skulle ha var sin andel av likvärdig kvalitet i byns samtliga åkergården och ängsmarker. Det handlade om rättvisa och riskspridning. Olika gården kunde vara mer eller mindre bördiga, torra, svårplöjda mm. Resultatet blev oftast långsmala åkertegar med relativt liten area och att de enskilda brukarna ofta måste förflytta sig långa sträckor för att kunna utnyttja alla sina åkerremсор i de olika gårderna. Avsikten med storskiftet var att samla de små och utspridda ägodelarna till ett fåtal större åkrar per gård för att effektivisera de enskilda bruksenheterernas produktion

Kvarnby by blev också **enskiftat** av Lantmätaren Magnus Wramp 1805. Den kom då att omfatta hemmanen nr 1-6 och 8-13, medan nr 7 hade brutits upp 1799, och kom att tillhöra Södra Sallerup.

1810 469

1815 524

1820 575

1825 667

Sannolikt beror folkökningen 1815 på att man fick ett bättre välstånd efter skiftet och kunde anställa fler pigor och drängar.

Övrigt om Kvarnby på 1700 – talet:

Ordnad skolgång har funnits i Husie sedan 1760 – talet. En "tämelingen skicklig Scholare Mester har här undervisat jämte klockaren och gjort tjänst vid barnaundervisningen".

Skolmästaren besökte enligt schema de tre byarna Husie, Kvarnby och Ö Skrävlinge och fick fri kost och logi mot undervisning.

Och hur ser det ut idag?

Om man kommer till Kvarnby by idag och försöker hitta huset som Eskil och Christina bodde i – så finns det såklart inte kvar. På tomten inne i byn – där huset troligen låg finns idag ett gammalt hus – dock inte så gammalt – byggt på 1890 – talet. Bykänslan finns kvar i den gamla byn med en tydlig bygata och en del av 1800-tals husen kvar.

Virentofta 2014 04 04

Eva Hall,

evasemail@telia.com

